

A Hebrew Inscription of the Judean Monarchy Period from the Judean Desert /
כתובת עברית קדומה מימי מלכי יהודה שנתגלתה במערה במדבר יהודה

Author(s): פסח בר-אדון and P. Bar-Adon

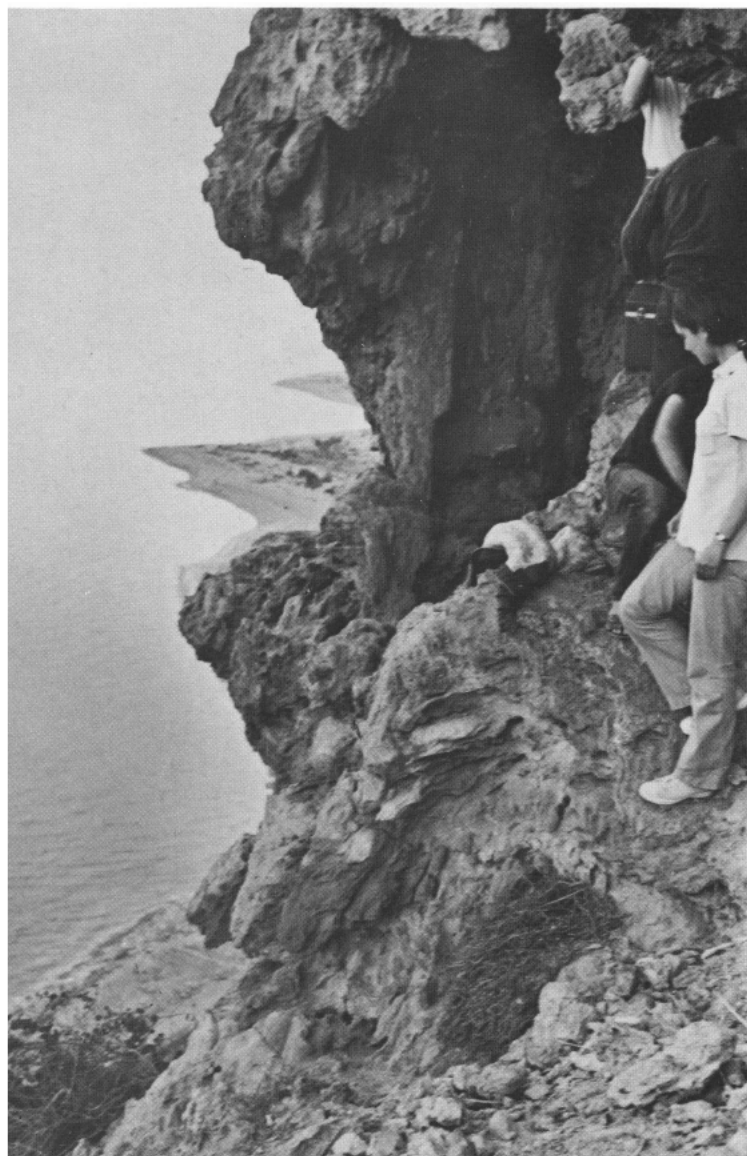
Source: *Qadmoniot: A Journal for the Antiquities of Eretz-Israel and Bible Lands* /
1975 / תשל"ה, תשל"ה ואתר המקרא, תשל"ה, Vol. ח, No. 1 (29) (1975 / תשל"ה), pp. 21-23

כתובת עברית קדומה מימי מלכי יהודה שנתגלתה במערה במדבר יהודה

פסח בר-אדון

להניח, כי המערה שימשה רק לשהיות קצרות, ולא למגורים ממושכים. בקומה העליונה יש פתח רחב, הפונה כלפי מזרח. סמוך

מבט מפתח המערה לעבר ים-המלח

בעקבות גילוי כתובת עברית קדומה נערכו במארכ 1974 חפירות ארכיאולוגיות במערה קטנה בת שתי קומות, הנמצאת כמחצית הקילומטר מדרום לנחל ישי (נ"צ 18770/08945). * שטח הקומה התחתונה 5×2 מ' וגובהה 4—5 מ'; שטח הקומה העליונה 5×3 —7.5 מ' וגובהה 1—3 מ'.

הגישה למערה קשה למדי, וכדי להגיע אליה יש לטפס על כמה מדרגות-הרים גבוהות וזקופות. שתי הקומות גדושות בנטיפים ובזקיפים בשלל צורות. הנטיפים בוודאי נוצרו על-ידי מימי מעיין, שזרמו בשעתו מעל למערה. עתה מפכים מעיינות דלים במרחק-מה מדרום למערה. אפשר להיכנס אל הקומה העליונה הן מבחוץ הן מבפנים, דרך ארובה צרה. המערה כולה, על שתי קומותיה, מלאה בליטות ומגרעות מזוהות, כוכים מוארכים, שוחות וש-קעים. מתחת לשכבות של זבל-ציפורים ושל גללי-יעלים בקומה התחתונה ושל זבל-ציפורים בקומה העליונה נמצאו רובדי-אפר שעוביים 5—25 ס"מ, ובהם שרידי ענפים מפוחמים. בקומה התחתונה נחשפו חרסים מן התקופה הכאלקוליתית ושברי גוף של כדים מן התקופה הישרא-לית, מן התקופה ההלניסטית-הרומית ומן התקופה הבי-זאנטית. בקומה העליונה נמצאו רק כמה שברים של כד, שלפי הטין יש לייחסו לתקופה הישראלית. מותר אפוא

* החפירות נערכו על-ידי המשלחת הארכיאולוגית הפועלת במדבר יהודה מטעם המכון הארכיאולוגי של האוניברסיטה העברית בירושלים והחברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה, בראשות המחבר. השתתפו במשלחת הנחלאים חגי מזור, יעקב פוגל ומרדכי תורג'מן. הכתובת נתגלתה הודות לעירנותה של עפרה אהרונ, מדריכה בבית-ספר שדה עין-גדי.

שאותיותיהן בחלקן ברורות מאוד ומצטרפות למלים. בשאר השורות שרדו אותיות מעטות, בחלקן מרומזות דיין כדי לפענחן, אך ללא אפשרות לצרפן למלים, ובחלק-קן מטושטשות כליל, בייחוד בעיקול הקיר ובצדו הצפוני של הנטיפ. וזו לשון ארבע השורות הקריאות:

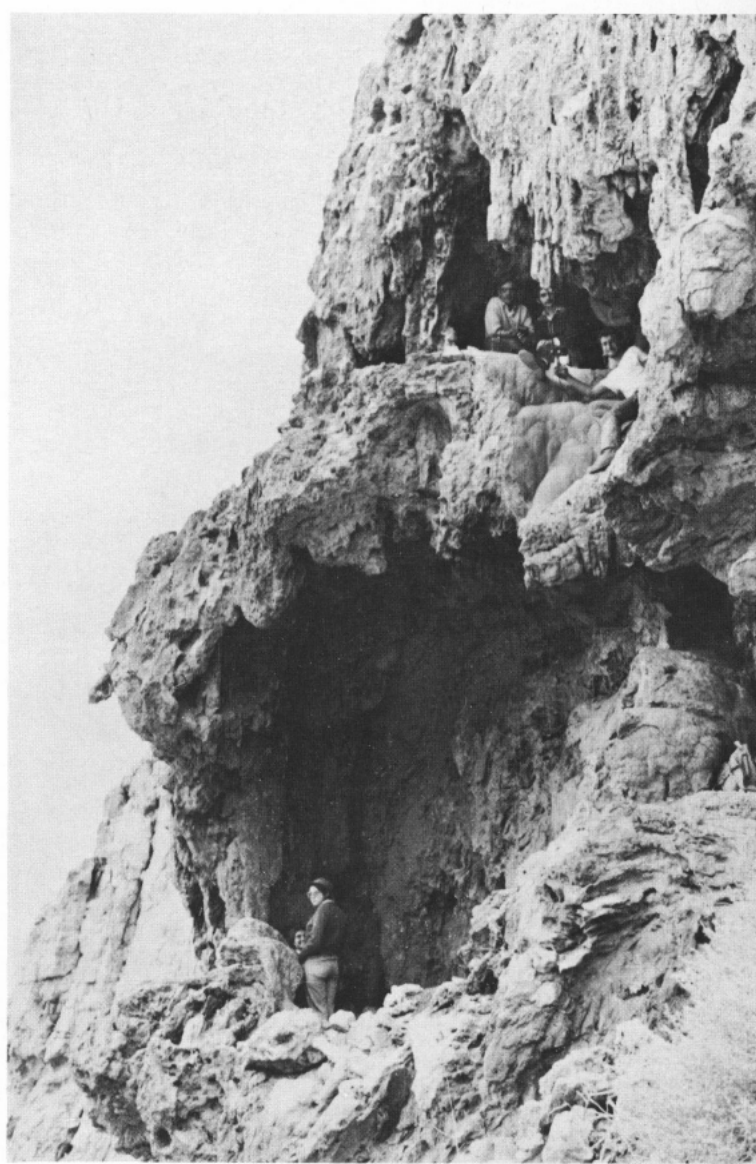
1	ארר אשרימחה
4	ברך יהוה
6	ברך בגי... מלך...
7	ברך אדני...

הקללה "ארר", הבאה להזהיר מפני מחיקת הכתוב שנזכר בו גם שם ה', דומה לקללה בכתובות אחרות, המזהירה גם מפני פתיחתם של קברי מתים.

לאחר כל תיבה "ברך" באה נקודה מפרידה, ולכן אין אפשרות לקרוא בשורה 4 שם כמו ברכיהו. בסוף השורה יש ה"א ברורה למדי, ולכן גם קשה להשלים שם תיאופורי כגון יהוחנן או יהונתן. ייתכן, כי המלה "ברך", המופיעה שלוש פעמים, אינה מבטאת שבח והודיה — "בר(ו)ך" — כי-אם תפילה ותחינה, כמו "ברך ה' חילו" (דב' לג: יא).

האותיות בגי שבשורה השישית מעוררות בעיה. או-תיות אלו ברורות מאוד, אלא שאיני מוצא להן הסבר. האם זאת תחילתו של שם בלתי-ידוע, או מלה כגון "בגי(א)" או "בג(ו)י(ס)" ? ואולי גם האותיות מלך שבסוף השורה הן סופו של שם — כגון אבימלך או אחימלך — או שם-תואר של מלך ששלט בתקופה ההיא ? ושמא הכוונה למלך העולם ? כן קשה לפרש את המלה "אדני" — האם הכוונה לאלוהים ? התיבה אמנם מופיעה במקרא במשמעות זו, אלא שהדבר תמוה לאחר התיבה "יהוה". ושמא הכוונה לתיבה "אד(ו)ני", אלא שהשם לא השתמר ?

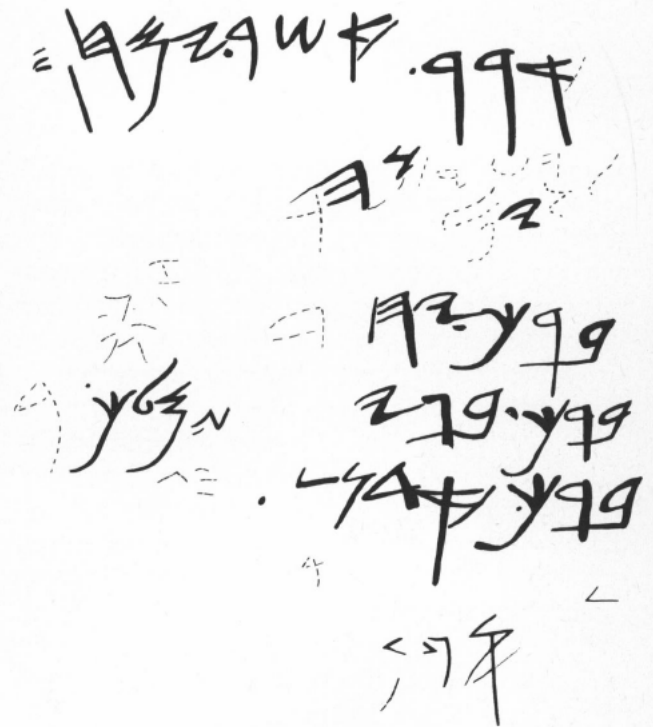
הכתובת שלפנינו, על-אף היותה מקוטעת מאוד, עשויה לתרום תרומה נכבדה לאפיגראפיה העברית הקדומה, שכן היא יכולה לשמש כתובת-מפתח להבנת כתובות אחרות מסוג זה, שאינן מובנות דיין, כמו, למשל, החרות "ארר / ישרמחר" מן המערה בחירבת בית-ליי*. יוסף נוח העלה כמה אפשרויות לפירושה, אלא שהסתייג מהן בעצמו, בהיותן דחוקות. לאור הכתובת שלפנינו אפשר עתה להציע קריאה חדשה לכתובת מחירבת בית-ליי: "אר(ו)ר אשר (י)מחה", בייחוד על-סמך הכתובת הג-דולה שמתחתיה, שבה נזכר שם אלוהים. סבורני, כי הרי"ש שבסוף המלה השלישית אינה אלא שיבוש של

פתח המערה; מבט למערב

לפתח יש קיר צר של נטיפים צפופים ומחוררים, המ-אפשרים לאדם השוהה במערה להציץ החוצה בלי להת-גלות. על אחד הנטיפים האלה, שצורתו כצורת עמוד, נתגלתה כתובת בת תשע שורות, הכתובה בדיו שחורה. ראשית הכתובת. בחזית הקיר, והמשכה על עיקול הקיר ועל הצד הצפוני של הנטיפ. מידות הכתובת 12.5×20.0 ס"מ, בקירוב, וגובה האותיות $0.7-2.0$ ס"מ, פרט לכמה אותיות בשורה הראשונה, שגובהן כ-3 ס"מ, כפי הנראה להדגשת הכתוב. הכתיבה בדיו שחורה על קיר של מערה בפרק-זמן זה יש בה משום חידוש, שכן הכתובות הספו-רות שנתגלו עד כה במערות חרותות בחרט. הכתב רהוט, וניכרת בו ידו המאומנת של אדם שהיה מורגל בכתיבה. הכתובת כוללת תשע שורות, מהן ארבע שורות

* י' נוח, "כתובות עבריות במערת קברים מימי בית ראשון", ידיעות, כז (תשכ"ד), עמ' 235—256; J. Naveh, *IEJ*, XIII; 256—235 (1963), pp. 74—92; F. M. Cross Jr., "The Cave Inscriptions from Khirbet Beit Lei", *Near Eastern Archaeology in the Twentieth Century — Essays in Honor of Nelson Glueck*, New York 1970, pp. 299—366

תצלום ופאקסימילה של הכתובת העברית ממדבר יהודה

ה"א. לפי התצלום יש עוד קו אופקי מתחת למשולש, בדומה לה"א במלה "הושע" (י) הוה"ש שבכתובת ג' מבית-ליי. ההצעה הזאת — היינו, כי בכתובת "ארר" / "ישרמחר" התכוון הכותב לומר "אר(ו)ר אשר מחה" — מתקבלת גם על דעתו של יוסף נוח. נראה לי, שגם בכתובת "ברך אריהו ליהוה" מהר חברון, שפורסמה בידי דיוור*, יש לראות קללה שנאמרה על מי (או על ידו של מי) שישחית את הכתוב. יפה גם השלים מילארד** את הקללה החסרה — "ארור" — בכתובת הקדומה שנתגלתה בנמ-

רוד: "ממלך עד איש אשר ימחה ספר זה", היינו, הכתובת. מאחר שהחפירה הארכיאולוגית במערה לא העלתה נתונים העשויים לסייע בתארוך הכתובת, אין לנו אלא להקיש היקש פאליאוגרפי מכתובות אחרות. אם לשפוט על-פי אופי האותיות, דומה, כי מכל הכתובות מתקופת

בית ראשון שפורסמו עד כה הקרובות ביותר הן כתובת-השילוח (שלחי המאה הח' לפני סה"נ) והכתובת "..." יהו אשר על הבית" (שלדעת מפרסמה, פרופ' אביגד*, נחקה סמוך לשנת 700 לפני סה"נ). נראה לי אפוא, כי יש לייחס את הכתובת שלפנינו לשלחי המאה הח' או לרא-שית המאה הז' לפני סה"נ.**

אשר לאיש שכתב את הכתובת, אפשר לשער, כמובן, שהיה פליט, כפי שהציעו החוקרים לגבי כותבי הכתובות האחרות במערות, שהרי בפרק-הזמן הנדון רבו המל-חמות ופלישות האויבים. אלא שעל-סמך העובדה, שנשא עמו למערה דיו ומכחול, או קולמוס של עץ, אני נוטה לייחס לכותב מניעים אישיים. ייתכן, שהיה זה איש עין-גדי — לפי רהיטות כתיבתו אולי סופר או מורה — אשר סר למערה למצוא בה מנוחה, ובהשקיפו ממרום המערה אל מול הנוף הבראשיתי, התעטפה עליו נפשו והוא כתב דברי שבח והודיה לה'.

* W. G. Dever, "Iron Age Epigraphic Material from the Area of Khirbet el-Kôm", *Hebrew Union College Annual*, XL-XLI (1969-1970), pp. 133 ff.

** A. R. Millard, "Alphabetic Inscriptions on Ivories from Nimrud", *Iraq*, XXIV (1962), pp. 45-49

* ראה: נ' אביגד, ארץ-ישראל, ג, ירושלים תשי"ד, עמ' 66-72.
** דיון מפורט יותר ראה: פ' בר-אדון, ארץ-ישראל, יב (ספר גליק).